

SECTION 5. MUSEUM STUDIES, MONUMENT STUDIES

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-667-6-12>

EXHIBITING NATIONAL IDENTITY: MUSEUMS OF THE CARPATHIAN REGION IN THE 1920S–1930S.

ЕКСПОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: МУЗЕЇ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ У 1920–1930-Х РР.

Kostyuchok P. L.

*PhD (History), Associate Professor,
Professor at the Department
of Ethnology and Archaeology
Vasyl Stefanyk Carpathian National
University
Ivano-Frankivsk, Ukraine*

Костючок П. Л.

*кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри етнології і
археології
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Музеї – це установи, які зберігають, популяризують історичне минуле, артикулюють національну ідентичність, здійснюють кумулятивний ефект. Музеї передають культурний досвід, формують колективну ідентичність нації, спільні досвід, емоції, простір. Музеї вважають “зразковими прикладами місць пам’яті” [12], носіями пам’яті, “впорядкованими вітринами пам’яті” [2, с. 78, 113]. Українське музейництво інтербелуму співпало із подіями національного визволення українців, їх суспільно-політичної боротьби та українського націєтворення на периферійних територіях, одними з яких був Карпатський регіон. На Бойківщині, Гуцульщині і Лемківщині означені процеси мали свої особливості, які й визначали рівень національної освіченості місцевої еліти, їхнього етнополітичного позиціонування та їхньої безпосередньої практичної роботи серед місцевого населення. У міжвоєнний період українське музейництво розвивалося в умовах бездержавності, перебування у складі різних державних утворень, що провадили асиміляційні й денаціоналізаційні політики.

Вагоме значення для формування музейних осередків у карпатських етнографічних районах мала згуртованість і культурна зорієнтованість громадсько-політичної еліти, котра діяла як агенти змін. Її здатність до проактивності, залученості попри політичні обмеження стала важливим фактором розвитку українського музейництва

в Карпатському регіоні. У цьому контексті провідну роль в організації української музейної справи відіграло Покуття.

У 1892 р. засновник «Гуцульської спілки промислової» І. Гарасимович розпочав збір старожитностей для майбутнього музею. Реалізував ідею Й. Кобринського щодо створення музею двоюрідний племінник В. Кобринський. У червні 1926 р. він розробив концепцію музею, в листопаді 1926 р. комітет «Народного Дому» ухвалив рішення про його заснування, виділивши відповідні приміщення. Керівником музею було призначено В. Кобринського, а установа отримала назву «Український народний музей Гуцульщина імені о. Йосафата Кобринського» [11, арк. 1–2]. Через брак приміщення було відкрито три відділи музею: загально-історичний, Гуцульщини, церковного мистецтва [8, арк. 1]. Музей знайомив відвідувачів з історією та культурою гуцулів і покутян. Хоча музей фактично діяв з 1926 р., проте його урочисте відкриття відбулося 31 грудня 1934 р.

У серпні 1927 р. в м. Самборі було створено науково-культурологічне товариство та музей «Бойківщина» з ініціативи В. Гуркевича, В. Кобільника, М. Скорика та І. Филипчика. Їхньою метою було піднесення культури, досліджування старовини, побуту, природи пізнання побуту й світогляду бойків, а також збирання пам'яток матеріальної та духовної культури [1, с. 5].

На Лемківщині заснування музею було пов'язано з діяльністю митця та педагога Л. Геца і катехита о. С. Венгриновича. Важливу роль у цьому процесі відіграв досвід музею Товариства «Бойківщина» в Самборі, який став організаційним і концептуальним взірцем для лемківських діячів [3, с. 52]. 27 лютого 1931 р. в Сяноці відбулися Установчі збори Товариства «Лемківщина», на якому проголошено створення музею [3, с. 54]. Головою Товариства став Л. Гец – артист-маляр.

12 лютого 1932 р. стиряни повідомили голову «Бойківщини» про створення музею «Верховина» [3, с. 11–13]. Головою товариства обрано О. Сілецького. У повідомленнях преси зазначалося, що у Стрию музей «Верховина» створено «для збирання різних старинних пам'яток на Бойківщині (від Дністра на схід)» [7, с. 2]. Важливою формою популяризації музейної діяльності стали публічні культурні заходи. У Народному домі Стрия в 1935 р. відбувся показ представники різних сіл реконструювали обряди весілля та вечорниці, що за задумом організаторів, мало сприяти налагодженню тісного контакту з селянським населенням округи [9, с. 2–3].

На початку 1930-х рр. у Перемишлі сформувалося коло українських педагогів та інтелектуалів, об'єднаних ідеєю збереження національної спадщини. Офіційному створенню музею передувала діяльність

ініціативного комітету (квітень 1931 р.), результатом якої стало заснування Товариства прихильників українського мистецтва «Стривігор». 1 вересня 1932 р. вони заснували музей. Головним завданням товариства визначили збирання пам'яток культури та мистецтва, а також розбудову регіонального музею й архіву. Успішна інституціоналізація «Стривігора» стала вагомим підтвердженням української ідентичності краю та прикладом ефективної самоорганізації національної еліти в умовах іноземної держави.

На загальних зборах 12 травня 1934 р. було офіційно визначено стратегію закладу: він мав стати науково-культурним осередком Перемищини, що поєднував у собі музей, архів та бібліотеку. Керівництво товариством очолили Б. Загайкевич (голова), О. Кульчицька (заступниця) та І. Ю. Шпитковський (архівіст і бібліотекар) [6, с. 1356]. Урочисте відкриття музею відбулося 21 травня 1936 р. «Стривігор» остаточно утвердився як фахова установа, що забезпечувала збирання та консервацію української спадщини Перемиської землі [6, с. 1356].

На Закарпатті у 1920-х рр. також підвищився інтерес до національної спадщини. За ініціативи чехословацької влади та окремих прихильників політичних спектрів краю були створені музейні одиниці. Проте власне українське музейництво в краї започаткувала «Просвіта», яка в 1928 р. відкрила у стінах Народного Дому як «культурного і просвітянського центру української суспільності краю». У його стінах був створений етнографічний музей [5, с. 29]. Поглиблення національних тенденцій на Закарпатті у 1930-х рр. спричинили до творення Етнографічного товариства Підкарпатської Русі. У 1934 р. у Мукачевому було відкрито Товариство. Збиральницька робота місцевого проводу спричинила до відкриття в 1937 р. етнографічного музею. Саме етнографічний музей у Мукачевому став внеском у організацію «українського та вселюдського храму науки» [5, с. 30]. На думку Г. Скрипник, створення суто етнографічних музеїв, що відбивали національну самобутність українців Закарпаття, було однією з форм усвідомленої протидії української інтелігенції денационалізаторській політиці окупаційних урядів [10, с. 192].

Активізація фахової комунікації між музейними осередками виявилася у започаткуванні регулярних з'їздів українських музейників. З ініціативи членів Самбірського товариства «Бойківщина» почали проводитися з'їзди музеологів. І з'їзд українських музеологів відбувся у Львові 25 квітня 1931 р. У цей період музейні працівники краю створили координаційний центр – Комітет українських обласних музейників Галичини, який діяв з 1931 р. [4].

Таким чином, у міжвоєнний період 1920–1930-х рр. музеї Карпатського регіону сформувалися як важливі культурно-освітні,

наукові інституції, зберігали, досліджували, репрезентували, популяризували національну культурну спадщину українців, були своєрідним лакмусом формування й конструювання національної ідентичності місцевого населення.

Література:

1. Гуркевич В. Переднє слово. *Літопис Бойківщини*. 1931. Ч. 1 (1931). С. 2–5.
2. Голька М. Суспільна пам'ять та її суспільні імпланти. Київ, 2022. 216 с.
3. Закусов М., Кравець О. Слідами музейних збірок. Нариси історії товариства «Верховина». Стрий, 2014. 80 с.
4. Королько А. VI з'їзд українських музеєологів Галичини в Коломиї 1938 року: передумови, хід та результати проведення. *Сучасні акценти музейництва. Історія, здобутки, перспективи* : матеріали науково-теоретичної конференції (Івано-Франківськ, 14 травня 2018 р.). Івано-Франківськ, 2018. С. 5–18.
5. Кузьма В. Тенденції та особливості розвитку музейної справи в Підкарпатській Русі (20–30-ті роки ХХ ст.). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Історія*. 2017. Вип. 1 (36). С. 28–32.
6. Левандовська Л. Товариство прихильників українського мистецтва «Стривігор» у Перемишлі та його діяльність. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 11 (17). С. 1351–1366.
7. Новинки. *Народня справа*. 1932. 5 червня. С. 2.
8. Протокол засідання Музейної управи від 1.10.1934 р. про розміщення експонатів в III кімнатах по відділах: історичний, Гуцульське і церковне мистецтво, та намір до кінця року відкрити та освятити музей, *Архів НМНМГП імені Й. Кобринського*, ф. 3, оп. 1, од. зб. 9, арк. 1.
9. Р. Д. Стрий має свій музей. З діяльності музею «Верховина» у Стрию. *Діло*. 1935. 9 листопада. С. 2–3.
10. Скрипник Г. Етнографічні музеї України. Становлення і розвиток. Київ, 1989. 301 с.
11. Ухвала Музейного відділу Народного Дому від 26.11.1926 р. про створення музею, його назву та відділи, першочергові завдання та плани діяльності. *Архів НМНМГП імені Й. Кобринського*, ф. 3, оп. 1, од. зб. 1, арк. 1–2.
12. Hudek A. National Museums and Nation-building Strategies in Slovakia. In *Jahrbuch für Europäische Ethnologie*. Leiden, The Netherlands: Brill. 2025.